

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Кафедра історії України та правознавства

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Методичні матеріали до семінарських занять
для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
неісторичних спеціальностей

Дрогобич – 2025

*Рекомендовано вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол №_5 від 29. 05.2025 р.)*

Рецензенти:

Петrenchко Олег Михайлович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, професор;

Тельвак Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, професор.

Відповідальний за випуск:

Ільницький Василь Іванович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Історія української державності : методичні рекомендації до семінарських занять для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти неісторичних спеціальностей / Тарас Батюк, Галина Гриценко, Микола Галів, Василь Ільницький, Лідія Лазурко, Оксана Медвідь, Руслана Попп, Юрій Стецик. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024. 36 с.

Навчально-методичний посібник «укладений відповідно до робочої програми дисципліни «Історія української державності». У посібнику подаються теми семінарських занять та методичні рекомендації до них, список рекомендованої літератури, тематики індивідуальних завдань.

© Тарас Батюк, Галина Гриценко, Микола Галів,
Василь Ільницький, Лідія Лазурко,
Оксана Медвідь, Руслана Попп, Юрій Стецик
© Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Семінарське заняття № 1. Суспільно-політичний лад Русі та Галицько-Волинського князівства.....	6
Семінарське заняття № 2. Суспільно-політичне життя українських земель литовсько-польської доби	10
Семінарське заняття № 3. Державність Гетьманської України (середина XVII – кінець XVIII ст.	15
Семінарське заняття № 4. Національне та державне будівництво в Україні у 1917–1921 роках	18
Семінарське заняття № 5. Політичне становище на землях України у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни.....	23
Семінарське заняття № 6. Україна в умовах радянської квазідержавності (середина XX – кінець XX ст.).....	27
Семінарське заняття № 7. Українська державність наприкінці XX – на початку XXI ст.....	30
Тематика індивідуальних завдань.....	35

ВСТУП

Дисципліна «Історія української державності» має на меті «забезпечити знання історичного розвитку української державності; формувати ідеали гуманізму та демократії, громадянські і національно-політичні цінності, історичну свідомість як основу суспільної свідомості, розуміння нерозривного зв'язку між минулим і сучасністю, державницькими традиціями і досвідом різних поколінь народу України; розвинути самостійні, творчі, пізнавальні можливості при вивченні історичного минулого та сучасних реалій»¹.

У процесі опанування дисципліни у студента формуються такі загальні компетентності як «здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність зберігати та примножувати моральні, національно-державні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. У професійному плані студент виробляє здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності, використовувати цифрові технології в освітньому процесі, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси»².

У ході практичних занять ставляться такі завдання: вироблення у студентів культури історичного мислення, формування вміння аналізувати і оцінювати історичні явища, навиків опрацювання історико-правових джерел і наукової літератури, синтезування отриманої інформації у самостійні, аргументовані висновки. А також навчити студента методики самостійної роботи при підготовці до занять, виконання індивідуального навчання та підсумкового контролю знань.

¹ Робоча програма дисципліни «Історія української державності». Авторський колектив кафедри історії України та правознавства ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич, 2024.

² Там само.

При вивченні дисципліни перед студентами ставляться завдання: визначати предмет історії української державності, називати періоди історії державності України; характеризувати політико-адміністративний устрій України на різних історичних етапах, форми та засади функціонування української державності; встановлювати хронологічну послідовність історичних подій в межах основних періодів розвитку української історії і загалом; характеризувати суспільно-політичні, соціально-економічні та культурні процеси, які відбувалися в Україні з найдавніших часів до сьогодення; визначати суспільну значущість історичних подій, тенденції розвитку українського суспільства, які домінували на різних історичних етапах, та причиново-наслідкові зв'язки; порівнювати ідеї та цінності минулого з сучасними державотворчими ідеями українців; характеризувати міжнаціональні відносини та наводити приклади взаємин з іншими національними рухами на території України; розуміти, пояснювати і застосовувати на прикладах основні історичні поняття і терміни; виділяти історико-географічні регіони України; показувати на історичній карті території розселення українців, територіальні зміни, що відбувалися, і співставляти їх із сучасними кордонами України; називати імена та висвітлювати діяльність визначних громадсько-політичних і культурних діячів національної історії; пов'язувати історичні процеси в Україні з подіями світової історії.

Методичні матеріали до семінарських занять містять теми занять, питання, які виносяться на розгляд, методичні вказівки до їх підготовки, тематику індивідуальних завдань. Пропонований посібник орієнтує студентів на опрацювання різноманітної наукової та навчальної літератури, яка подається до кожної теми, а також використання електронних ресурсів.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Суспільно-політичний лад Русі і Галицько-Волинського князівств

1. Суспільний лад Русі. Права та обов'язки окремих верств населення.
2. Організація влади, управління та судоустрій Русі.
3. Особливості державного устрою Галицько-Волинського князівства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Брайчевський М. Походження Русі. Київ : Наук. думка, 1968. 362 с.
2. Влада і суспільство в Україні. Історичний контекст / відп. ред. В. А. Смолій ; авт. кол. : В. Верстюк, В. Горобець, С. Кульчицький (кер. авт. кол.), О. Русіна, В. Смолій, О. Толочко, В. Шандра. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2013. 506 с.
3. Войтович Л.В. Княжа доба на Русі : портрети еліти. Біла Церква : Вид. О.В. Пшонківський, 2006. 784 с.
4. Войтович Л. Княжа доба на Русі (837–1492). Т. І: Становлення імперії Русь (837–1054). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2021. 590 с.
5. Войтович Л.В. Князівські династії східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. Львів : Інститут Українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2000. 649 с.
6. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
7. Давня історія України. В трьох томах / ред. кол. : П.П. Толочко (голова) та ін. Київ : Ін-т археології НАН України, 2000. Т. 3: Слов'яно-Руська доба 695 с.
8. Заруба В. М. Держава і право Київської та Галицько-Волинської Русі (кінець VIII ст. – початок XIV ст.) : навчальний посібник. Київ : Істина, 2007. 128 с.

9. Історія України / за ред. В. А. Смолія. Київ : Альтернативи, 1997. 416 с.
10. Котляр М.Ф. Княжа служба в Київській Русі. Київ : Інститут історії України НАН України, 2009. 251 с.
11. Котляр М.Ф., Ричка В.М. Княжий двір Південної Русі X – XIII ст. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2008. 357 с.
12. Літопис руський. За Іпатським списком. Київ : Дніпро, 1989. 591 с.
13. Майоров О. Галицько-Волинський князь Роман Мстиславич: володар, воїн, дипломат : у 2-х т. Т. I: До вивчення джерел з історії внутрішньої та зовнішньої політики. Біла Церква : Вид. О. В. Пшонківський, 2011. 318 с.; Т. II: Політична та культурна спадщина, родина, династія. Біла Церква : Вид. О. В. Пшонківський, 2011. 462 с.
14. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. Київ : Темпора, 2024. 892 с.
15. Толочко О.П. Київська Русь : в 15-ти томах. Київ : Альтернативи, 1998. Серія “Україна крізь віки” . Т. 3. 351 с.
16. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Вид. 2-е, переробл. та розшир. Київ : Критика, 2005. 584 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

У **першому** питанні насамперед вкажіть джерела історії Русі, які дають змогу з'ясувати історичні обставини розвитку державності. Відтак розкрийте суспільний устрій Русі, формування і юридичне закріплення правового становища привілейованих і непривілейованих верств населення. Проаналізуйте, як змінювалася структура суспільства з часом. Висвітліть, що таке «Руська правда» і яку роль вона відігравала у визначенні прав та обов'язків населення. Охарактеризуйте становище правлячої верстви та дайте відповіді на такі запитання: які права та обов'язки мав князь у давньоруській державі? Що таке «дружина» князя і яка її роль у державному управлінні? Хто такі “детські” і “отроки”? Які основні функції бояр у державному управлінні? Як вони отримували землі, і які зобов'язання

мали перед князем? Чим відрізнялося становище бояр від дружинників?

Окремо проаналізуйте роль духовенства в суспільному житті та з'ясуйте, як церква впливала на формування правових норм Київської держави. Висвітліть становище населення, що було на середніх щаблях ієрархічної піраміди: міського бюргерства та земської верхівки.

Детально зупиніться на характеристиці таких соціальних груп, як купці та двірцеві слуги, а також висвітліть становище залежних груп населення: закупів, рядовичів, наймитів, половників, прощеників, пущеників, задушних людей, вдачів і холопів. Вкажіть, хто такі ізгої.

У **другому** питанні подайте загальну характеристику державного ладу Русі. Вкажіть головні особливості ранньофеодальної монархії, зокрема трансформацію влади впродовж IX – XIII ст. від дружинної форми державності до федеративної монархії. Окресліть повноваження і значення головних елементів управління державою: князя, ради при князі (боярської ради), дружини, князівських з'їздів (снемів), народних зборів (віче).

З'ясуйте, що таке «ряд» і як він регулював відносини князя з населенням. Визначте вплив Візантії на систему управління Русі. Проаналізуйте, яку роль відігравав митрополит у державному управлінні Русі, як розподілялася влада між центральною та місцевою адміністрацією, яке значення мали васальні відносини між князями. Опишіть систему престолонаслідування в Київській Русі. Охарактеризуйте основні відмінності у системі правління Київської, Чернігівської та Новгородської земель.

Охарактеризуйте судову систему Русі. Вкажіть, які основні правові норми зафіксовані в «Руській правді», які види покарань існували в судовій системі, як здійснювалося судочинство. Проаналізуйте, яку роль у судовій системі відігравав князь, які категорії населення мали особливі правові статуси, як розглядалися майнові спори в Київській Русі. Визначте, що таке «віра» в системі покарань Русі, як здійснювався контроль за виконанням судових рішень та які механізми оскарження їх існували.

У **третьому** питанні з'ясуйте, коли і за яких обставин виникло Галицько-

Волинське князівство. Опишіть форму правління держави та проаналізуйте зміни в системі управління порівняно з Руссю. Вкажіть, чим відрізнялася влада князя у Галицько-Волинському князівстві від Русі, як відбувалося престолонаслідування в князівстві, як розподілялася влада між князем, боярами та церквою. Визначте, що таке "боярська олігархія" і як вона впливала на управління князівством. Опишіть, як князі боролися з боярською опозицією. Висвітліть значення військової дружини у структурі влади. Охарактеризуйте, як будувалися відносини між Галицько-Волинським та Золотою Ордою. Визначте, чому коронація Данила Романовича була важливою для князівства.

Проаналізуйте, як здійснювалося судочинство в Галицько-Волинському князівстві, які правові норми регулювали життя населення, яку роль у судочинстві відігравав князь. Визначте, як здійснювався контроль за виконанням законів, які покарання застосовувалися в судовій системі та які категорії населення мали особливий правовий статус. Опишіть, як регулювалися майнові спори у князівстві, які методи розгляду конфліктів використовувалися в князівстві та як церква впливала на судову систему. Визначте, чи була «Руська Правда» основою правової системи князівства.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Суспільно-політичне життя на українських землях в литовсько-польську добу

1. Правове становище суспільних верств.
2. Автономні державні утворення на теренах України у складі Великого князівства Литовського.
3. Ознаки державності Запорізької Січі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Історія України: Документи. Матеріали : посібник / уклад., комент. В.Ю. Короля. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2001. 448 с.
2. Мемуари до історії південної Русі. Випуск 1 (XVI ст.). Дніпропетровськ : Січ, 2005. 219 с.
3. Антонович В. Коротка історія Козаччини. Київ : Україна, 2004. 304 с.
4. Апанович О.М. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. Київ : Либідь, 1993. 297 с.
5. Бойко І. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349–1569 рр.). Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 628 с.
6. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. Київ : Дніпро, 1994. 272 с.
7. Гуржій О.І. Петро Конашевич-Сагайдачний. Київ : Україна, 2004. 189 с.
8. Історія українського козацтва : нариси : у 2 т. Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська Академія”, 2006. Т. 1. 800 с.; Т. 2. 2007. 724 с.
9. Історія церкви та релігійної думки в Україні. Київ : Либідь: 1994. Т. 1. 252 с.
10. Леп’явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів, 1996. 113 с.

11. Русина О. Україна під татарами і Литвою. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1998. Т. 6. 319 с. (Серія “Україна крізь віки”).
12. Сас П.М. Політична культура українського суспільства (кін. XVI – поч. XVII ст.). Київ : Либідь, 1998. 296 с.
13. Сергійчук В. Іменем Війська Запорозького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – сер. XVII ст. Київ : Україна, 1991. 253 с.
14. Смуток І. Руська шляхта Перемишльської землі (XIV–XVIII ст.). Історико-генеалогічне дослідження. Львів : Простір-М, 2017. 504 с.
15. Тимошенко Л. Берестейська унія 1596 р. / навч. посібник Дрогобич, 2004. 197 с.
16. Тимошенко Л. Руська релігійна культура Вільна. Контекст доби. Осередки. Література та книжність (XVI – перша третина XVII ст.). Дрогобич : Коло, 2020. 796 с.
17. Тимошенко Л. Феномен Берестейської унії (XVI – початок XVII ст.). Дрогобич : Коло, 2024. 760 с.
18. Україна : литовська доба 1320–1569. Вид. 2-ге, переробл. / Климівський С., Сварник І., Войтович Л., Ващук Д., Блануца А., Черкас Б. ; відп. ред. Ю. Ференцева. Київ : ТОВ “Балтія-Друк”, 2017. 176 с.
19. Українське Козацтво і Велике князівство Литовське / І. Марзалюк, А. Рагаускас, Р. Рагаускене та ін. Київ : Вид-во ТОВ “Балтія-Друк”, 2014. 200 с.
20. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану (друга пол. XV – перша пол. XVII). Київ : Видавничий центр “Академія”, 2000. 300 с.
21. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.: Волинь і центральна Україна. Київ : Критика, 2008 . 482 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

При розгляді першого питання зупиніться на визначенні українських земель, які увійшли до Польського Королівства, а які до Великого князівства Литовського. Поміркуйте, які були причини такого розподілу українських теренів між сусідніми

державами, аргументуйте свої погляди та бачення провідних істориків переконливим фактологічним матеріалом. Необхідно прослідкувати еволюцію суспільно-політичного та юридично-правового статусу українських земель у складі сусідніх державних утворень. Після завершення огляду політичної історії, рекомендуємо перейти до розкриття соціальної структури тогочасного суспільства: шляхти, духовенства, міщанства, селянства. Передусім необхідно зупинитися на огляді привілейованих верств суспільства: шляхті та духовенстві. Для цього потрібно розглянути королівські та великокнязівські привілеї, які надавалися як шляхетському та духовному станам для визначення їхніх прав і вольностей. Варто провести порівняння становища української шляхти і духовенства як у Польському Королівстві, так і у Великому Князівстві Литовському. Поміркуйте, чим були зумовлені відмінності у їхньому статусі. Простежте динаміку зростання населення по містах на українських землях впродовж другої половини XIV–XVI ст. визначте причини їхньої розбудови. Варто зупинитися на аналітичному розгляді внутрішньої соціальної диференціації міщанства: заможне, середняцьке, збідніле. Простежте їхнє заняття, побут, етнічну та релігійну приналежність. Обміркуйте і доведіть переконливими фактами твердження про те, що правове становище міщанства прямо залежало від того, до якої категорії тогочасних населених пунктів належало: їхнє місце державної (князівські, королівські), приватновласницької (магнатські, шляхетські), самоврядної (побудовані на основах магдебурзького права), церковної (митрополичі, єпископські, монастирські). Для цього необхідно розкрити основи тогочасного міського самоврядування, яке базувалося на магдебурзькому праві. Для розгляду селянської верстви простежте соціальну, майнову та правову диференціацію у їхньому середовищі, виокремивши ключові відмінності між похожим і непохожим, службовим, тягловим, чиншовим селянством. Простежте поступовий процес закріпачення українського селянства як польськими королями, так і литовськими князями, виокремивши подібності та відмінності у цих процесах.

При розгляді другого питання рекомендуємо окреслити особливості державного устрою як Великого князівства Литовського, так і Королівства

Польського, означивши повноваження верховних органів влади. Опісля загального огляду перейдіть до детального розгляду політичного статусу окремих українських удільних князівств у федеративному утворенні. Велике князівство Литовське. Зокрема, зверніть увагу на провідні адміністративні утворення другої половини XIV ст., які увійшли до згаданої федерації: Чернігово-Сіверське, Київське, Подільське, Волинське удільні князівства. Визначте адміністративні засади управління цими удільними одиницями. Поміркуйте над твердженням дослідників про те, що українські князі прагнули до значно ширшої автономії в управлінні своїми землями-князівствами. Підберіть фактологічний матеріал, який би доводив, або ж навпаки спростовував погляди істориків. Визначте причини поступової ліквідації удільних князівських земель великим литовським князем Вітовтом. Також встановіть причини короткочасового розпаду (1432–1435) Великого князівства Литовського і яке це мало значення для українських удільних князівств. Необхідно звернути особливу увагу на окреслення державного устрою Великого князівства Руського. Віднайдіть та згрупуйте основні політичні події XV ст., які були пов'язані із діяльністю волинського князя Свидригайла і київських князів Олелька та Семена. Визначте їхній внесок у прагнення зберегти автономний статус для українських земель у складі Великого князівства Литовського та які чинники перешкоджали їхнім прагненням.

Для висвітлення третього питання семінарського заняття з'ясуйте та проаналізуйте провідні теорії виникнення, поширення джерела формування українського козацтва. Необхідно детально проаналізувати історичні умови утворення першої Запорозької Січі під головуванням князя Дмитра Байди-Вишневецького. Укладіть його описовий історичний портрет, визначивши військові здобутки та проаналізувавши оцінки істориків його діяльності. Визначте особливості територіальної, правової, політичної, військової організації Січі. Виокреміть та проаналізуйте її державницькі ознаки, порівнявши їх із тогочасними типовими державними утвореннями визначте їхню унікальність і особливість. Зверніть окрему увагу на історію формування не тільки низового запорізького, але й реєстрового і городового козацтва. Поміркуйте, які типові відмінності існували

між різними категоріями козацтва, чим вони були зумовлені? Визначте, які чинники спричинилися до надання прав і вольностей українському козацтву? Обґрунтуйте свою позицію щодо розгляду проблемного питання чи зуміло українське козацтво скористатися у достатній мірі наданими привілеями? Охарактеризуйте зовнішньополітичні відносини Запорізької Січі із провідними європейськими правителями. Доберіть історичні факти про залучення запорожців до європейських військових компаній. У підсумках до питання окресліть історичне значення Запорізької Січі для відновлення, збереження та розвитку української державності.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Державність Гетьманської України (середина XVII – кінець XVIII ст.)

1. Українська державність в період Української національної революції середини XVII (1648–1676 рр.).
2. Становище Гетьманщини в 1676–1709 рр.
3. Обмеження автономії та ліквідація царизмом козацької держави.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Апанович О.М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. Дніпропетровськ : Січ, 2004. 178 с.
2. Голобуцький В.О. Запорізька Січ в останні роки свого існування (1734–1775 рр.). Дніпропетровськ : Січ, 2004. 421 с.
3. Горобець В. “Волимо царя східного...”. Український гетьманат та російська династія до і після Переяслава Київ : Критика, 2007. 464 с.
4. Гуржій О. І. Т.В. Чухліб. Гетьманська Україна. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. 304 с. (Серія “Україна крізь віки”. Т. 8.).
5. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1996. 167 с.
6. Заруба В.М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорізького у 1648–1782 рр. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2007. 380 с.
7. Кривошея В.В. Українська козацька старшина: Упорядники гетьманської адміністрації. Київ : Видавничий дім “Стилос”, 2005. 260 с.
8. Крупницький Б. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Київ : Україна, 2004. 240 с.
9. Орлик П. Конституція, маніфести та літературна спадщина : вибрані твори. Київ : МАУП, 2006. 736 с.
10. Переяславська Рада очима істориків, мовою документів. Київ : Просвіта, 2003. 186 с.

11. Смолій В., Степанков В. Український політичний проект XVII ст.: становлення національного інституту влади Київ : Інститут історії України, 2014. 194 с.
12. Смолій В.А., В.С. Степанков Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.) Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. 352 с. (Серія “Україна крізь віки”. Т. 7).
13. Таїрова-Яковлева Т. Г. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія “зради”. Київ : “Кліо”, 2013. 403 с.
14. Українська держава другої половини XVII – XVIII ст. : політика, суспільство, культура / ред. кол.: В. Смолій та ін. Київ : Інститут історії України, 2014. 671 с.
15. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). Київ – Львів : НТШ, 2004. 1087 с.
16. Чухліб Т. Секрети українського полівасалітету. Хмельницький – Дорошенко – Мазепа. Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. 327 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

У першому питанні необхідно насамперед розкрити причини, характер та основні етапи Української національної революції середини XVII ст. Охарактеризуйте державницьку програму Б. Хмельницького, напрями його зовнішньої політики. Необхідно довести, що під час революції формується українська держава, розкрити її політичну форму. Після цього треба назвати органи центральної (гетьман і генеральна старшина, генеральна рада, старшинська рада) і місцевої (полкова й сотенна старшина, міські магістрати, сільські отамани та десятники) влади та управління. Зробіть наголос на закріпленні в органах військового управління адміністративно-політичних, фінансових, судових та поліцейських функцій, наведіть приклади реалізації цих функцій. Детальніше висвітліть такі ознаки держави, як скарбова, правова, військово-організаційна системи. Окресліть організацію та управління Запорозької Січі під час її перебування у складі гетьманської держави. Подумайте, як політика українських гетьманів після Б. Хмельницького вплинула на розвиток української державності.

У другому питанні розкрийте становище Гетьманщини після поразки української національної революції середини XVII ст., доведіть, що українська державність увійшла в період внутрішніх конфліктів і зовнішніх загроз. Проте залишки автономії на Лівобережжі дозволили зберегти козацький устрій і стали основою для подальших спроб зміцнення Української держави. Покажіть це на конкретних прикладах. Розкрийте факти, які свідчать, що Гетьманування Івана Мазепи (1687–1709), стало одним із важливих етапів в історії української державності. Він провів низку реформ і заходів, спрямованих на зміцнення внутрішньої стабільності, державного апарату, розвиток економіки та культурно-духовної сфери. Покажіть, чому і як Іван Мазепа прагнув відокремити Гетьманщину від Московського царства.

У третьому питанні покажіть обмеження автономії Гетьманської України і зростання тиску колонізаційної політики московського уряду після антимосковського виступу І. Мазепи. Охарактеризуйте діяльність Першої Малоросійської колегії (1722–1727), Правління гетьманського уряду (1734–1750). Водночас з'ясуйте ті сторони політичної діяльності гетьманів, які були спрямовані на збереження і розбудову української державності (реформи Д. Апостола та К. Розумовського).

Ліквідація царизмом козацької держави стала завершальним етапом тривалого процесу обмеження автономії Гетьманщини, розпочатого ще у XVII столітті після підписання Переяславської угоди (1654). Цей процес був поступовим, але цілеспрямованим, і до кінця XVIII ст. призвів до повного знищення козацької держави, її інститутів та устрою. Простежте основні заходи її ліквідації у політичних, адміністративних, економічних і військових аспектах. Висвітліть остаточне скасування гетьманської влади у 1764 р., Запорізької Січі (1775), скасування автономного адміністративного устрою Гетьманщини (1781), скасування козацького війська (1783), запровадження кріпацтва (1783), уніфікація судової системи. Доведіть, що ці заходи мали на меті інтегрувати українські землі до імперської системи. Окремо зупиніться на ліквідації козацького самоврядування на Слобідській Україні.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Національне та державне будівництво в Україні у 1917 – 1921 роках

1. Відродження української державності. Державний лад Української Народної Республіки.
2. Політичний устрій Української Держави гетьмана П. Скоропадського.
3. Організація державної влади Української Народної Республіки періоду Директорії.
4. Державність Західноукраїнської Народної Республіки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бруський Я. Ідея українсько-польського союзу в українській політичній думці 1918–1920 рр.: pro et contra. *Український історичний журнал*. 2020. Число 2. С. 22.
2. Верстюк В. Українська Центральна Рада : навчальний посібник для вузів. В. Верстюк. Київ : Заповіт, 1997. 265 с.
3. Верстюк В. Паризька мирна конференція в долі України. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.* 2024. Вип. 18. С. 4.
4. Гошуляк І. Про причини поразки Центральної ради *Український історичний журнал*. 1994. № 1. С. 31–44.
5. Гуржій О. І., О. П. Реєнт, Павло Скоропадський. Київ : Арій, 2013. 384 с.
6. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918 – 1920: Документи і матеріали. Київ : Видавництво ім. Олени Теліги, 2006. Т. 1. 688 с.; Т. 2. 700 с.
7. Дорнік В. Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки / В. Дорнік, Г. Касьянов, П. Ліб та ін. ; перекл. з нім. В. Кам'янець. Київ : Ніка-Центр, 2015. 512 с.
8. Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2001. Т. 1. 584 с.

9. Конституційні Акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. Київ : Філософська і соціологічна думка, 1992. 272 с.
10. Коровенко С.В. Українська революція (Історичні портрети) / С.В. Коровенко, А.Г. Морозов, О.П. Реєнт. Вінниця : Фоліант, 2004. 288 с.
11. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. Львів : Ін-т українознавства НАН України, Олір, 1995. 368 с.
12. Литвин М.Р. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / Львів : Інститут українознавства НАН України; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. 488 с.
13. Павлишин О. Продовольча допомога Наддніпрянщини населенню Західно-Української Народної Республіки – Західної Області Української Народної Республіки: масштаби, структури і механізми її розподілу. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917 – 1921 рр.* 2022. Вип. 17. С. 224.
14. Пиріг Р. Створення Державного сенату Української Держави (травень–вересень 1918 року). *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.* 2024. Вип. 18. С. 148.
15. Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський: біографічний нарис. Київ : Либідь, 2016. 576 с.
16. Рубльов О.С. О.П. Реєнт. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 320 с. (Серія «Україна крізь віки». Т. 10).
17. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис. Київ : Либідь, 1999. 976 с.
18. Тимченко Р.В. Відносини Української Народної Республіки й Західноукраїнської Народної Республіки (листопад 1918 – квітень 1920 рр.) / Київ : Інститут історії України, 2013. 347 с.
19. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : у двох томах. Київ : Наукова думка, 1996. Т. 1. 589 с.; 1997. Т. 2. 422 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Вивчаючи перше питання, потрібно розглянути причини і протікання революційних подій в Росії, створення Центральної Ради та її політичну платформу. Відтак тоді розповісти про легітимізацію Центральної Ради як найвищого в Україні органу влади Українським національним конгресом, військовим та селянським з'їздами. Охарактеризуйте перебіг переговорів між Центральною Радою і Тимчасовим урядом, на яких піднімалося питання надання автономії України, українізацію наявної системи місцевого самоврядування, формування та діяльність міських, повітових і губернських «українських рад». Детальніше доцільно проаналізувати основні положення Першого і Другого Універсалів Української Центральної Ради, видання «Тимчасової інструкції Генеральному Секретаріату Тимчасового уряду в Україні», рішення з'їзду народів Росії у Києві, Третій Універсал Центральної Ради. Аналізуючи загострення відносин між Українською Центральною Радою та Петроградським Раднаркомом, доцільно зупинитися на висвітленні ультиматуму РНК Центральній Раді, агресії більшовицької Росії проти УНР, міжнародному становищі і дипломатичних контактах УНР на переломі 1917–1918 рр., підписанні Брестського миру та його умовах. Крім того, доцільно розкрити зміст Четвертого Універсалу, розпуск Української Центральної Ради, вказати причини її поразки, визначити історичне значення та уроки діяльності.

У другому питанні розкриваємо зміст рішень хліборобського конгресу, на якому П. Скоропадського проголошено гетьманом України, а також формування та персональний склад гетьманського уряду. Доцільно окреслити повноваження гетьмана, визначені у «Тимчасовому законі про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави ... гетьмана» від 1 серпня 1918 р., Ради Міністрів, очолюваної Отаманом-міністром, міністерств, Фінансової Рада, місцевих і судових органів. Опісля характеризуємо аграрну політику гетьманського уряду та її наслідки, формування військових підрозділів доби Української держави, показуємо законотворчу і культурно-освітню діяльність

гетьманського уряду, зовнішню політику П. Скоропадського. Завершити питання радимо окресленням причин і проявів кризового становище Української держави наприкінці 1918 р.

При розгляді третього питання треба звернути увагу на створення Директорії, яка виконувала роль тимчасового революційно-державного органу, її склад, політико-правову платформу. Необхідно вказати основні державотворчі заходи Директорії: скасування Української держави та відновлення назви Українська Народна Республіка, основні закони, створення уряду Директорії – Ради Народних Міністрів під головуванням В. Чеховського, діяльність судових органів, трудовий принцип розбудови держави, законодавство, урядові кризи. Характеризуючи зовнішню і внутрішню політику Директорії, важливо вказати на її складне воєнно-політичне становище (війна з Радянською Росією, наявність військ Антанти на півдні України, наступ Добровольчої армії А. Денікіна тощо). Зверніть увагу на правове оформлення та наслідки Акту злуки УНР та ЗУНР. Висвітліть основні умови Варшавського договору від 21 квітня 1920 р., українсько-польської воєнної конвенції. Відтак опишіть воєнні дії 1920 р., наступ об'єднаних польсько-українських військ та встановлення органів тимчасового управління в тих регіонах України, які були звільнені від більшовицької окупаційної влади, контрнаступ більшовиків. Завершити висвітлення питання доречно згадкою про польсько–більшовицький Ризький мирний договір 18 березня 1921 р., його політичні наслідки для України. Доцільно окреслити причини завершення легального існування Директорії, вказати на політико-правову платформу уряду УНР в екзилі.

При висвітленні четвертого питання слід вказати на поразку Австро-Угорщини у Першій світовій війні, що безпосередньо вплинуло на активізацію рівня національно-визвольної боротьби на західноукраїнських землях. У цьому контексті важливо розкрити зміст Маніфесту 18 жовтня 1918 р. про «перетворення Австро-Угорщини в федеративну державу», формування Української Національної Ради, яка видала постанову про «створення окремої української держави на українських землях у складі Австро-Угорщини». Опісля необхідно розкрити захоплення українцями влади у Львові в ніч на 1 листопада 1918 р., показати

прагнення українців Буковини увійти до складу ЗУНР, які були задекларовані «Рішенням Всебуковинського віча 3 листопада 1918 р.» Охарактеризуйте створення 9.11.1918 р. Державного Секретаріату, що виконував урядові функції. Детальніше потрібно охарактеризувати «Тимчасовий Основний закон від 13 листопада 1918 р.»; організацію і структуру державного апарату: центральні органи – Українську Національну Раду, Виділ Української Національної ради → Президію Ради → інститут президента → Державний Секретаріат (структуру і персональний склад, визначення повноважень); місцеві органи, в структурі яких були повітові, громадські (сільські і містечкові) та міські комісари; систему рад: повітові національні ради, громадські та міські ради; а також органи суду та прокурорського нагляду. Важливо розкрити організацію збройних сил. Потрібно охарактеризувати статус ЗУНР після об'єднання з УНР 22 січня 1919 р. в єдину соборну Українську державу (Західна область УНР). Надалі треба розповісти про соціально-економічні та політичні перетворення на території ЗУНР, конституційне законодавство молодой держави. Треба також вказати, що Народні збори Закарпаття, які проходили 21 січня 1919 р., прийняли ухвалу «Про входження краю до складу ЗУНР і УНР». Завершити питання доцільно повідомленням про захоплення Східної Галичини польськими військами, а Північної Буковини – Румунією, наведенням причин поразки українців у війні з Польщею, розкриттям рішення Ради послів Антанти на Паризькій мирній конференції про приєднання Східної Галичини до Польщі, Сен-Жерменського договору про входження Закарпаття до Чехословаччини, визначенням історичного значення ЗУНР.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Політичне становище на землях України у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни

1. Державність на українських землях між Світовими війнами. Політичне і правове становище УРСР та західноукраїнських земель.
2. Боротьба за відновлення української державності у міжвоєнний період.
3. Проблема української державності у часі Другої світової війни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Баран В.К. Токарський В.В., Україна: західні землі: 1939–1941 рр. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 448 с.
2. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917–1941 рр. : джерелознавче дослідження / пер. сл. І. М. Дзюба. Київ : Укр. пропілеї, 2016. 694 с.
3. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. Львів – Хуст : ЗУКЦ, 2004. 414 с.
4. Голодомор 1932–1933 років в Україні. Документи і матеріали. Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. 1128 с.
5. Гончаренко О.М. Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату “Україна” та “військової зони”. 1941–1944 рр. / О.М. Гончаренко, М.П. Куницький, О.Є. Лисенко. Київ : Інститут історії України, 2014. 151 с.
6. Кентій А. Лозицький В. Радянські партизани 1941–1944: світло й тіні. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. 80 с.
7. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно- визвольного руху (40–50-х рр. XX ст.). Львів : Видавництво Львівського національного університету ім. І. Франка, 2000. 305 с.

8. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами (1920–1939 pp.). Т. 11. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. 320 с.
9. Кульчицький С.В. Голодомор 1932–1933 pp. : механізми сталінського терору. *УІЖ*. 2007. № 4. С. 4–26.
10. Литвин В.М. Україна в Другій світовій війні (1939–1945). Київ : Видавничий дім “Лі-Терра”, 2004. 464 с.
11. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : історичні нариси / НАН України ; Інститут історії України ; С.В. Кульчицький (відп. ред.). Київ : Наук. думка, 2005. 495 с.
12. Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. 590 с.
13. Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939–1955 Київ : Укр. Вид. Спілка, 2005. 840 с.
14. Третяк В. III Надзвичайний Великий Збір ОУН(б) як етап українського державотворення. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал*. 2018. № 3. С. 90–104.
15. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси / ред. кол.: В.А. Смолій (голова колегії), Г.В. Боряк, Ю.А. Левенець та ін. Київ : «Наук. думка», 2011. Кн. 2. 943 с.
16. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів. Львів–Київ : “Піраміда”, 2001. 560 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Розкриваючи перше питання, потрібно зупинитися на проблемі становлення радянської державності на українських землях; прийнятті 14 березня 1919 р. Конституції УСРР. Доцільно розкрити державні зв'язки УСРР з РСФРР та іншими республіками і окреслити суть військово-політичного союзу

радянських республік у 1919 р., зміст військово-господарської угоди УСРР і РСФРР 1920 р. Надалі треба розкрити утворення СРСР, державно-правове становище України за Конституціями СРСР 1924 і 1936 рр. і Конституціями УСРР 1925 і 1937 рр. Окремо важливо зупинитися на реформі адміністративно-територіального устрою України (скорочення губерній, скасування волостей і повітів, утворення областей та районів). Потрібно з'ясувати повноваження найвищих (Всеукраїнський з'їзд Рад, ВУЦВК, РНК, наркомати) та місцевих органів влади радянської України. Водночас доцільно окреслити національні аспекти у державному будівництві Радянської України (коренізація, формування у складі УСРР Молдовської автономної республіки, утворення інших національних адміністративно-територіальних одиниць), вказати на прояви тоталітаризму й геноцидний характер радянської політики в Україні.

Характеризуючи державно-правове становище української землі у складі Речі Посполитої (1920–1939), Чехословаччини (1918–1939) та Румунії (1918–1940), потрібно розуміти територіальний устрій та адміністративну систему цих держав на українських землях і особливості національної політики цих держав у стосунку до українського населення.

У другому питанні рекомендуємо окреслити утворення, діяльність та програмні ідеї українських політичних сил та організацій, що діяли у міжвоєнний період на західноукраїнських землях у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини. Детальніше необхідно зупинитися на політиці Українського національно-демократичного об'єднання (Польща), Української національної партії (Румунія), українофільській політичній течії в Чехословаччині. Відтак – висвітлити утворення, мету та діяльність Української військової організації, а також формування, ідеологію й дії Організації українських націоналістів. Окремо потрібно зупинитися на формуванні державності на Закарпатті: надання автономії Підкарпатській Русі, формування перших урядів Карпатської України, політична діяльність о. А. Волошина, розбудова системи державного управління, міжнародні орієнтації українського уряду, вибори до Сойму, проголошення незалежності, обрання президента, захист молодого держави від угорських окупаційних військ.

Третє питання необхідно розкрити, вказавши насамперед на геополітичні зміни, що відбулися в Східній Європі внаслідок початку Другої світової війни. Радимо коротко охарактеризувати політично-адміністративні зміни, які відбулися в УРСР з огляду на приєднання західноукраїнських земель (утворення нових областей, виведення Молдавії зі складу радянської України та ін.). Надалі потрібно висвітлити початок німецько-радянської війни і спробу відновлення української державності у Львові 30 червня 1941 р. під німецької окупації. Зокрема необхідно звернути увагу на утворення Українського Державного Правління на чолі Я. Стецьком та Раду Сеньйорів як дорадчого органу при Українському Державному Правлінні, окреслити напрями поширення проводів ОУН в Україні. Доцільного згадати й про діяльність Української Національної Ради в Києві. Відтак доцільно показати становлення німецького окупаційного режиму (Рейхскомісаріату «Україна», «Трансністрія», «Підкарпатська територія», «Дистрикт Галичина»). Описуючи державотворчу діяльність українського визвольного руху, важливо вказати утворення Української повстанської армії (УПА), існування «повстанських республік», зміну політичної платформи ОУН(б), правові аспекти діяльності Української головної визвольної ради. Завершити питання радимо повідомленням про вивільнення України від німецької окупації радянськими військами, відновленням радянського режиму, приєднанням до УРСР території Закарпаття.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Україна в умовах радянської квазідержавності (середина XX – кінець XX ст.)

1. Формування кордонів УРСР та поширення тоталітарної системи на усі українські терени.
2. Десталінізація і лібералізації суспільного життя в Україні.
3. Кризові явища в радянській системі 70-х – поч. 80-х рр. XX ст.
4. Занепад радянської системи у 2 пол. 80-х рр. XX ст.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бажан О.Г. Данилюк. Ю.З. Опозиція в Україні (друга половина 50–80-ті рр. XX ст. Київ : Рідний край, 2000. 616 с.
2. Баран В. Україна 1950–1960-рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. 447 с.
3. Баран В.К. Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). *Україна крізь віки*: у 15-ти т. Київ : Вид. дім «Альтернативи», 1999. Т. 12. 304 с.
4. Бойко О.Д. Історія України : навч. посіб. 3-тє вид, випр., доп. Київ : Академвидав, 2010. 688 с.
5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : «Генеза», 1996. 360 с.
6. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021 432 с.
7. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років XX століття. Львів : Вид. ЛНУ імені Івана Франка, 2000. 304 с.

8. Кульчицький С.В. Шаповал Ю.І. Україна в період загострення кризи радянської системи. *Український історичний журнал*. 2005. № 21–22. С. 31–45.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

У висвітленні першого питання необхідно, на підставі аналізу повоєнних міжнародних договорів, відслідкувати процес формування кордонів радянської України. Важливо звернути увагу на масштабні явища обміну населенням, що супроводжували цей процес і здійснювалися насильницькими методами. Для цього потрібно проаналізувати операцію «Вісла» (1947), визначивши її мету, засоби реалізації та наслідки. Питання завершення формування українських кордонів необхідно проілюструвати висвітленням обставин передачі Кримської області до складу УРСР. У цьому важливо розмежувати реальні причини передачі Криму та ідеологічний супровід цієї акції, а також висвітлити її наслідки.

Повоєнне приєднання до УРСР нових теренів супроводжувалося поширенням на них тоталітарних методів адміністрування. Необхідно звернути увагу на проблему «другого пришествя сов'єтів» на західноукраїнські землі, що супроводжувалося розгортанням репресій та масового переселення. У проблемі формування і функціонування адміністративно-командної системи важливо звернути увагу на явища голоду 1946–1947 рр. та продовження військового опору населення. Завершити розгляд цієї проблеми важливо мінідискусією на тему: «Вплив об'єднання українських земель на справу здобуття української політичної незалежності у 1991 р.»

У другому питанні семінару необхідно зосередитися на причинах десталінізації, проаналізувавши доповідь М. Хрущова «Про культ особи в історії», виголошену ним закритому засіданні в час XX з'їзду КПРС (1956). Важливо проаналізувати процес і наслідки десталінізації для керівництва УРСР та українського радянського суспільства. Звернути увагу на питання лібералізації

усіх сфер життя країни, з особливим акцентом на її успіхах та невдачах у управлінській та економічній сферах.

Важливо проаналізувати лібералізацію суспільного життя, звернувши увагу, найперше на значення ліквідації ГУЛАГу. Потрібно проаналізувати і лібералізацію соціальної сфери у контексті відміни різноманітних «драконівських» норм трудового й інших законодавств. У контексті цього важливо зосередитися на причинах появи в радянській Україні і особливостях опозиційних рухів, звернувши увагу на «шістдесятників» та розгортання дисидентства. А також проаналізувати вплив, який мала лібералізація на розвиток мистецтва в Україні. Завершити розгляд цієї проблеми можна мінідискусією на тему: «Радянські політв'язні як творці незалежної України».

Третє питання семінару присвячене аналізу наростання в УРСР кризових явищ у 70-х – на початку 80-х рр. XX ст. Його розгляд необхідно розпочати з проблеми деградації радянського тоталітарного режиму, що вилилася у створення компартійно-радянської олігархії та формування номенклатурних кланів. Важливо, на прикладі масштабних проєктів, показати, як наростали кризові явища в індустріальній та аграрній сферах і проаналізувати вплив світової енергетичної кризи на радянську економіку поч. 70-х рр. XX ст. Завершити це питання можна роздумами на тему «Чорнобильська катастрофа як уособлення кризи радянської системи».

Четверте питання заняття присвячене аналізу причин занепаду радянської системи у 2 пол. 80-х рр. XX ст. Його розгляд важливо почати з розгляду понять «перебудова», «гласність» і «нове мислення» та з'ясувати наслідки їх впровадження у практику життя в Україні. Важливо звернути увагу на проблему переходу перебудови у неконтрольований процес розпаду радянської системи, зосередившись на невдачах реформування командно-планової економіки. Необхідно також звернути увагу на роль зовнішніх чинників у розпаді радянської системи. Завершити це питання можна розміркуваннями довкола означення Р. Рейганом Радянського Союзу як «імперії зла».

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Українська державність наприкінці XX – на початку XXI ст.

1. Причини та передумови відродження незалежної України.
2. Політично-правові зміни у 1991–2014 рр.
3. Зовнішньополітичне становище України (1991–2014)
4. Сучасна російсько-українська війна

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Акт проголошення незалежності України. Київ : Наукова думка, 1991. 17 с.
2. Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчі процеси 1985–1999 рр.). Київ : Вища школа, 2000. 113 с.
3. Вдовенко С. М. Закордонне українство в національно- державотворчому процесі: ідентифікація, організація, взаємовідносини. Чернігів : ЧДПУ, 2004. 209 с.
4. Віднянський С., Мартинов А. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство : монографія. Київ : Інститут історії України НАН України, 2023. 264 с.
5. Галів М., Ільницький В. Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. Вип. 13/55. С. 47–73.
6. Герої України. Російсько-українська війна / упоряд.: Наталія Гаврилишина, Алла Киридон. Київ : «Енциклопедичне видавництво», 2023. Вип. 1. 214 с.

7. Головка В., Якубова Л. Україна та виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019). Київ : Академперіодика, 2021. 592 с., 48 с.
8. Декларація про державний суверенітет України. Київ : Наукова думка, 1990. 12 с.
9. Конституція України. Київ : Наукова думка, 1996. 45 с.
10. Кульчицький С. Українська революція 2004. Київ : Генеза, 2005. 368 с.
11. Кульчицький С.В. Утвердження незалежності України: перше десятиліття. *Український історичний журнал*. 2001. № 2. С. 17 – 40.
12. Лазарович М. Російсько-українська війна (2014–2017 роки). Короткий нарис. Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2017. 240 с.
13. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.). Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 2000. 360 с. (Серія “Україна крізь віки” Т. 14).
14. Міжнародні зв’язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 25 : *Міжвідомчий збірник наукових праць*. Київ : Ін-т історії України, 2016. 458 с.
15. Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. Харків : КСД, 2023. 400 с.
16. Семененко А. Місце України в остаточному розвалі СРСР (вересень - грудень 1991 р.). *Українознавство*. 2008. № 1. С. 143 – 147.
17. Україна на шляху до Європи. Київ : “Етнос”, 2006. 496 с.
18. Українська Революція гідності, агресія Російської Федерації і міжнародне право / упор. О. Задорожній. Київ : К.І.С., 2014. 986 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

У першому питанні необхідно розкрити роль перебудованих процесів в СРСР та радянській Україні у зростанні українського національного руху як передумови утворення незалежної держави. Треба вказати на зростання суспільної та політичної активності населення, появу громадських організацій, партій, рухів, товариств. Доцільно висвітлити конституційні зміни часів перебудови: повноваження з’їздів народних депутатів, запровадження інституту

президентства, поняття соціалістичного парламентаризму, особливості реформи апарату держави, впровадження конституційного контролю. Рекомендуємо охарактеризувати доктрину «соціалістичної правової держави», пояснити зміну правового статусу союзних республік (впроваджену законом СРСР від 26 квітня 1990 р. «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктом федерації», Референдум 17 березня 1991 р.). Опісля варто перейти до характеристики демократизації системи виборів, за якою відбулися вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих Рад народних депутатів у березні 1990 р. З'ясовуючи діяльність новообраної Верховної Ради в парламентському режимі, доцільно розкрити прийняття 16 липня 1990 р. «Декларації про державний суверенітет України» та охарактеризувати зміну політичної системи Української республіки, що виявилася у скасуванні статті «Про керівну і спрямовуючу роль КПРС у суспільному та державному житті», розмежуванні владних повноважень (між представницькими органами, виконавчими комітетами та судом), впровадження інституту президентства, встановлення конституційного статусу Кримської Автономної республіки.

Вивчаючи друге питання, рекомендуємо висвітлити прийняття «Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р.»; проведення всеукраїнського референдуму на підтримку «Акту проголошення незалежності України» та виборів Президента України 1 грудня 1991 р.; прийняття Конституції України 1996 р. (вказати її структуру, основні положення та значення). На підставі аналізу Конституції України необхідно характеризувати форму правління у сучасній Українській державі, державний устрій та політичний режим; знати державну символіку, територіальний устрій; розуміти політику держави щодо національних меншин, окреслену у «Декларації прав національностей України» та «Законі про національні меншини в Україні». Необхідно розкрити структуру державного управління, окреслити повноваження органів державної влади (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, місцевого самоврядування, прокуратури, судів, Конституційного суду України). Відтак

доцільно окреслити трансформацію виборчої системи України, вказати на результати президентських і парламентських виборів у роки незалежності. Радимо детальніше зупинитися на причинах, перебігу та результатах і наслідках Помаранчевої революції та Революції гідності, вказати на проблему сепаратизму. Завершити питання треба окресленням перспектив реформування системи управління в Україні (адміністративна реформа).

Висвітлюючи третє питання, потрібно вказати на визнання незалежної України з боку інших країн світу наприкінці 1991 та впродовж 1992 – 1993 рр. Відтак слід окреслити основні напрями зовнішньої політики України: курс на без'ядерний статус, підписання договорів про дружбу і співробітництво з сусідніми країнами (Румунією, Російською Федерацією, Угорщиною, Польщею, Словаччиною, Молдавією, Білорусією), співпраця з країнами пострадянського простору (СНД, ГУАМ, ЄЄП), євроатлантичний вектор зовнішньополітичного курсу України (Угода про партнерство та співробітництво, участь у програмі “Партнерство заради миру”, Хартія про особливе партнерство), вступ до Світової організації торгівлі. Особливу увагу треба приділити співпраці України з країнами Європейського союзу (вступ до Ради Європи, набуття статусу країни-сусіда ЄС, угода про асоціацію України з ЄС). Детальніше доцільно розповісти й взаємини з Російською Федерацією: після підписання договору у 1997 р.: конфлікт навколо о. Тузла, російське втручання у президентські вибори 2004 р., “газові війни” 2005 – 2008 рр., Харківські угоди 2010 р., проросійська політика В. Януковича.

У четвертому питанні потрібно розкрити причини сучасної російсько-української війни: цивілізаційні, ідеологічно-політичні, економічні. Необхідно розкрити поняття «гібридна війна» і проаналізувати головні складові російської агресії проти України: інформаційну, економічну, правову, диверсійно-терористичну, збройну тощо. Відтак рекомендуємо з'ясувати періодизацію сучасної російсько-української війни та розкрити головні події й процеси збройної боротьби: анексія Криму; активізація сепаратистських сил на теренах Луганської та Донецької областей України; боротьба українських військ проти сепаратистів та російських окупантів в умовах Антитерористичної операції

(звільнення частини окупованої території України, бої на Савур-Могили, під Іловайськом, за Луганський та Донецький аеропорти, за Дебальцеве, Широкинська операція); підписання двох Мінських угод; стабілізація фронту в умовах хиткого перемир'я. Водночас доцільно вказати на активну підтримку громадянським суспільством українських захисників і захисниць (волонтерський рух), реформування Збройних Сил України, а також висвітлити головні аспекти руху України до європейської та північноатлантичної інтеграції. Доцільно окреслити прояви підготовки Росії до повномасштабної війни проти України, розкрити головні воєнно-політичні події після російського вторгнення 24 лютого 2022 р., акцентувати увагу на геноцидних практиках російських окупантів щодо українців, навести приклади героїчної боротьби українських військових. Завершити питання рекомендуємо характеристикою міжнародної підтримки України у боротьбі проти російської агресії.

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Історична розвідка про основні державотворчі процеси в Україні.
2. Висвітлення минулого рідного села чи міста.
3. Виготовлення карт, таблиць, схем до тем курсу.
4. Збір свідчень учасників національно-визвольних змагань 1940–1950-х рр. та дисидентського руху 1960–1980-х рр.
5. 5. Укладення біографій визначних діячів української історії, учасників визвольного руху.

Електронне навчально-методичне видання

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор
Ірина Невмержицька

Технічний редактор
Артимко Ірина

Здано до набору 07.06. 2025 р. Формат 60х90/16. Гарнітура Times. Ум. друк.
арк. 2,25. Зам. 50 .

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140 від
01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24.